LA POESIA PATRIÒTICA *de* JOAN MARAGALL

Per PERE MAS I PERERA

TOT i que, tal com subratlla J. J. A. Bertrand, «dos sentiments han farcit el seu cor i la seva vida: l'amor i el patriotisme, i foren igualment fogosos», en rigor, Joan Maragall no escriví poesia patriòtica, a l'estil floralesc, tal com feren encara Verdaguer i Guimerà.

Segons Joan Estelrich, «ell abandona, primer que tots, l'elegia patriòtica, per fer reviure, en el cant, una Catalunya impetuosa i erecta». El sabor popular, les tradicions pairals, la contemplació de la natura tingueren en ell ressons nous. «Fill de la ciutat — recalca Bertrand —, estima el seu país, l'estima tant amb tot el seu ésser, la seva bellesa, el seu passat, les seves tares i les seves virtuts, els seus herois i els seus llibres, la seva natura sobretot, els ametllers que floreixen tímidament sota la neu de febrer; les boires que acaricien els cims nus dels Pirineus, els faigs de la vall d'Olot; els grans silencis i els misteris de la vida i de la mort; tot, en la seva terra beneïda, és una festa per als seus ulls i per al seu cor; la seva poesia és un himne continu a la terra materna. Ningú no estimà tant la seva terra i la seva llengua.»

En la seva poesia patriòtica no hi ha — tal com remarca Estelrich — «la rapsòdia de lloguer que preludia, sinó el fervor íntim en el cant, l'emoció cívica en l'himne, totes les vehemències i totes les sinceritats; la gràcia, la reconvenció, l'amenaça, la profecia».

Juan Chabás sosté que «la millor defensa de Catalunya és en la poesia de Maragall».

Entre la seva producció poètica, he trobat tan sols una composició que podria ésser classificada com pertanyent a l'escola floralista. És molt poc coneguda. Duu per títol *Or de llei* i sembla dels seus primers temps. Comença així:

Dels Pirineus cap al mar,
baixa una terra forta i clara;
és Catalunya, nostra mare,
i com bons fills l'havem d'amar.

Hi ha una estrofa que vull retreure, perquè hom vegi ben clar que Maragall tenia consciència ben definida de la nacionalitat catalana. Fa així:

Cantem la gran resurrecció
de Catalunya mare nostra
i per donar-ne bella mostra,
alcem la flor de la nació.

No és pas una poesia de les que li donaran nom, però.

En diverses composicions poètiques seves, tanmateix, fa al·lusions que reflecteixen el seu pensament com a català. Per tal de precisar-lo, resseguiré la seva producció en vers que conté estrofes d'aquest tirat, per tal que hom vegi com pensava Maragall quant al nostre plet nacional.

En l'*Escolium* del *Comte Arnau* fa dir al poeta:

No ara, que tot canta en mes entranyes
i que tinc muller pròpia i que tinc fills
i que en el cim de les pairals muntanyes
hi ha un crit de renaixença entre perills.
De l'amor i la lluita és la meva hora
i em calen braços per aimà i lluitar.
Tot lo que tinc m'ho vull, i pit i fora...
Mes, que sé jo lo que voldré demà?

Per a Corredor, «a través d'aquests versos, podem veure fins a quin punt es sentia amb estreta comunió amb el redreçament del seu poble».

És, efectivament, l'afirmació més clara que podem trobar en la poesia maragalliana de la posició sentimental del poeta en relació amb les reivindicacions nacionals catalanes. Queda ben clar que no n'és un contrari, ni li mereixen tan sols simpatia. Tal com revelen els seus articles, els seus discursos i els seus versos, Maragall es sent tothora un element actiu d'aquell moviment i, en certs moments, esdevé l'orientador serè i equànime — respectat de tothom — dels catalanistes de dreta i dels d'esquerra del seu temps.

El catalanisme de Maragall té una ampla — i pregona — base tel·lúrica. La terra on ha nat i les seves belleses l'indueixen a estimar-la i a servir-la. En *Noves vistes al mar,* palesa que es sent corprès per la ginesta ran del mar quan diu:

La ginesta altra vegada!
La ginesta amb tanta olor!

Però, és en el seu article *La ginesta* (1904), on la seva admiració per aquesta flor tan abundosa a casa nostra es torna patriòtica. Proclama, per exemple, que, «per a mi, és la flor catalana la ginesta». I l'exalta, entusiasmat. Confessa que si li deien «que Catalunya no és tal nació, sinó una província d'una nació», la ginesta seria prou per a fer-li rebatre aquells arguments, perquè «fa olor de Catalunya» i «Catalunya és Catalunya perquè fa olor de ginesta».

Aquell article tan abrandat acaba amb la composició poètica que, en les antologies, és titulada *La ginesta,* com l'article. Conté aquesta estrofa:

En la flor de la ginesta
Catalunya m'ha parlat;
m'ha parlat de la gran festa
de la nostra llibertat.

És, però, entre els seus cants on hi ha més poesia patriòtica.

Tenim, per exemple, a més a més de la tan coneguda *El cant de la senyera,* altres composicions dedicades a la bandera catalana: *La nostra bandera* (1903), *Cant de la bandera* (1907) i *Himne a la senyera* (1904). En totes elles vibra el mateix esperit — fraternal i optimista — de fidelitat a la terra, de llibertat i d'esperança.

Agermanats per ella en pau i en guerra,
marxem contents per viure i per morir.
Santa és ta causa, catalana terra;
bell és el seny en què ha volgut florir.

Oh, Catalunya! nostra mare aimada.
Viurem fidels al seny del teu amor.
Si cal morir servant la flor sagrada,
caurem contents bo i estrenyent-la al cor.

Ho diu en *La nostra bandera.* Segons Pere Coromines, és la prometença que feia a la pàtria «d'ésser-li fidel».

Que l'enarborem

en senyal de germandat!

i la desfem

en senyal de llibertat!

clama en *El cant de la senyera.*

(Perquè era l'himne tradicional de l'Orfeó Català, de Barcelona, i ho havia esdevingut de tots els orfeons del Principat i de fora de Catalunya, perquè era el més conegut de tots els seus cants a la bandera i el que més emociona els catalans, *El cant de la senyera,* en ésser prohibit per les autoritats hom l'ha fet esdevenir l'himne dels catalans. Li han donat una popularitat igual a la de *La santa espina,* d'Àngel Guimerà.)

En l'*Hime ibèric* (1906), Joan Maragall precisà el seu «ideal ibèric». Per damunt de tot, temperament conciliador, volia — tal com posa de relleu Bertrand — la «unió de l'home amb la natura i amb Déu, unió dels homes entre ells» i somniava «una unió més íntima de la seva petita pàtria» amb els altres pobles ibèrics, mitjançant «una gran federació ibèrica en la qual s'integraria Portugal». Per aquesta raó, en l'himne de què parlo, Maragall canta Cantàbria, Lusitània, Andalusia, Catalunya i Castella. Són les anelles de la seva Ibèria ideal. Fixeu-vos que no recorre pas a les anomenades regions, ans bé invoca els nuclis vivents — les nacionalitats —. Per a ell, «la nació és la llengua». No diu pas l'Estat, sinó «la nació, és a dir, allò que és nativament social, l'esperit del poble». No fa, per tant, regionalisme: va molt més enllà, remou els fonaments damunt els quals s'assenta l'Estat espanyol actual i crida les personalitas nacionals de la península que estan endormiscades perquè

es desvetllin i vagin a la lluita. És amb elles, reviscolades, que Maragall vol fer la nova Ibèria. No diu Espanya, ni Hispània; vol desfer tot equívoc, després que l'Estat espanyol del 1812 prostituí el nom que els romans havien donat a tota la península, i posa a flor de llavi el que li havien donat els grecs: Ibèria.

Aquilino Iglesias Alvariño — gallec — destaca que Maragall no parla de Galícia perquè «Galícia i Portugal — una mateixa llengua — són, per al poeta, una mateixa cosa». Jo diria que, en dir Cantàbria, sobreentenia el país dels bascos amb Navarra, de la mateixa manera que quan diu Catalunya vol dir el Principat, València i les Illes i els altres fragments esparsos de la nacionalitat catalana.

Així, en *A València en festa*, crida aquella germana somnolent:

desensonya't del son que et té captiva

escolta de la part de Catalunya
i sentiràs una gran veu que et crida
amb la parla que és ta mateixa parla,
més eixuta pro molt amorosida,

i, per tal de convèncer-la d'aquest esparpillament — tan necessari — que reclama, afegeix:

que si per llei d'amor la Ibèria és una,
per la llei del parlar és una i trina.

Coincideix amb Theophilo Braga qui, en el seu treball *D'iberisme*, en el volum *Iberisme*, de Ribera i Rovira, fonamenta la nova Ibèria, també «en les seves tres nacionalitats orgàniques: a ponent, la galaico-portuguesa; al centre, la castellana i, a llevant, la catalana». Euscadi aleshores no s'havia deixondit encara i Ribera i Rovira, en el seu llibre tan documentat, era del parer que els bascos estavan absorbits — assimilats — per Castella, i escrivia: «Bascònia, Navarra i Astúries han de governar la nació castellana. . . ; seran per a la nacionalitat castellana allò que és Catalunya per a la nacionalitat catalana: la federadora dels amors de tots els pobles germans que senten, pensen, parlen i amen en català». La tenia per una «petita nacionalitat», però la considerava incorporada definitivament a Castella.

Maragall era, sense cap mena de dubte, un català nacional complet. En els seus articles i, sobretot, en el pròleg que escriví per a *Poesia & prosa*, d'Ignasi de L. Ribera i Rovira (Barcelona, 1906), concretarà — tot ampliant-ne els conceptes — el seu «ideal ibèric».

En l'*Himne ibèric*, invoca el poder agermanador del mar per a forjar la nova Ibèria. Segons ell, el mar «és un etern deler de llibertat» i

anant al mar els homes s'agermanen,
venint del mar mai més seran esclaus.

D'ací que inciti els pobles de la perifèria — Cantàbria, Lusitània, Andalusia i Catalunya — a dur el sentit de germanor a Castella. D'ací que, tot mirant-se-la, implori:

Parleu-li del mar, germans!

«La grandesa del somni ibèric — diu Agustí Esclasans —, la visió del futur gran imperi peninsular, bressol i recer fratern de "totes les Espanyes", només podia treure-la a plena llum del sol l'ànima ingènua d'un líric nat.» L'«ideal ibèric» de Maragall — explica Corredor — «es fonamenta damunt el reconeixement d'una diversitat peninsular irreductible a la unificació; però no a una composició nova». Vol aplicar el sistema federatiu. «Em torno federalista — confessava Maragall, en 1910, a Carles Rahola — ; és un ideal eixit de la natura mateixa de la nostra terra». És un tema ben actual. Segons Esclasans, el relligament de les nacionalitats ibèriques pel sistema federatiu «és l'únic moment platònicament pur de la immensa febre profètica de Maragall. . . ».

Debades, en la seva *Oda a Espanya* (1898), clamava:

. . . un fill
que et parla en llengua — no castellana,

perquè es redrecés i abandonés el camí de sacrificar debades els fills. «Els *Tres cants de la guerra* — afirma Coromines — són l'expressió lírica dels sentiments del nostre poble davant el desastre que posava fi a l'imperi colonial d'Espanya» i, segons el propi Maragall, «foren escrits entre perills».

Salva't, oh, salva't — de tant de mal;
que el plô et torni fecunda, alegre i viva.

Però, en acabar, no pot més i, decebut, exclama: «Adéu Espanya.» Aquell adéu, segons Miquel dels Sants Oliver, «és un crit dilacerant de comiat i com un esquinçament de quelcom de molt íntim i dolorós que se li trenca al cor». Segons Pijoan, «en aquells versos — que ara semblen una joguina — hi havia una estridència perillosíssima». Maragall veia ben clar que la guerra i l'opressió no eren el camí a seguir per a atènyer la grandesa de cap país i, apesarat, s'adonava que l'Estat espanyol no estava ben bastit per a dur la pau a la península.

El seu desencís no el mena, però, a aquella desesperació que és l'aïllament, sinó a cercar el mitjà de salvar les nacionalitats peninsulars de tot intent hegemònic mitjançant la col·laboració fraterna entre elles. Diu adéu al centralisme unitarista instaurat en 1812 i propugna la resurrecció de la vella Ibèria, unida per «un cant de germanor». (No podem oblidar que després de l'*Oda a Espanya* vingué l'*Himne ibèric*.) En ell queda ben resumida, segons Joan Ruiz i Calonja, «la concepció política de Maragall, producte de la seva època». És un «cant a la unió fraternal dels pobles de la península» — recalca— .

Tomàs Garcés, pel seu costat, remarca que una part de la poesia de Maragall, en recollir «les palpitacions del temps» — l'actualitat peninsular — «instaura el mite ibèric». «Home del seu temps — subratlla — , diu en vers allò que Prat de la Riba estructurava en una teoria nacionalista. La pàtria que Maragall exalta no és aquella figura lluminosa i tranquil·la que inspirava les odes de Pons i Gallarza. No és tampoc la dissortada terra que Adolf Blanc compadia amb estrofes sacsejades de passió. És un ideal polític, heus ací». «El seu ideal polític — afegeix — és, ai las!, una vella cançó que ha perdut la tonada.»

És en l'*Himne ibèric* encara que Maragall dirà:

Cap viu, catalans,
s'anuncia el gran esdevenir.
Vindrà pels cims — , vindrà pel mar:
a tot arreu hem d'acudir,
a punt per viure i per morir,
per greu sofrir... per triomfar!

Però, no té pas la vista fita tan sols en el ròdol ibèric, Maragall. Sap ben bé que, tal com destaca en aquell himne:

El mar és gran, i es mou, i brilla i canta,
dessota els vents bramant en fort combat,
és una immensa lluita ressonanta,
és un etern deler de llibertat.

En *Glosa* — una de les *Pirinenques* — , concreta les seves esperances així:

Jo no sé com, prô un vent de profecia
corre sobre eixos monts d'ací i d'allà;
jo no sé quan, prô vindrà un dia
que el Pirineu regnarà!

D'aquesta manera, segons Montoliu, Maragall fixà, «en el cel de l'ideal, com una lluminosa constel·lació al damunt de Provença i de Catalunya, la visió del gran reialme pirinenc». Conta Pijoan que, a Cauterets, el poeta «va conèixer un vell comte gascó amb qui es va cartejar per molt de temps i qui va fer-li estimar la gent aquitana». Potser, pensant en ell, va escriure la *Glosa*.

En *Els focs d'aquest Sant Joan* (1907), recalca:

Que la terra està revolta
sota el peu dels occitans,
i convé que se'n recordin,
de l'antiga germandat.

I en *Als felibres provençals* (1904): diu:

Germans: quan brindareu per la nació,
penseu en els germans de Catalunya:
pareu l'orella envers la terra llunya,
i oireu nostres crits com un ressò.

•

Volia — assenyala Coromines — «que el Pirineu resplendeixi encès de mar a mar i que els germans de València i de Mallorca vegin les fogueres».

Ramón Otero Predayo l'anomena «occitànic», «un mestre altíssim de la poesia occitànica».

En 1907, Maragall explica a Coromines que, «al voltant dels Pirineus i més lluny, tot escampant-se pels plans cap a Tolosa i cap a Pau i, també, tot arran del mar cap a Marsella i més enllà, i, de la nostra banda, igualment per la costa i per les illes, fins a les fronteres de la "conquesta de Castella",

Múrcia, hi ha una llengua dolça, molt difosa i matisada, virolada diríem, alterada per tants accidents i tantes influències, però fonamentalment una i sencera, i que, en el seu fonament, es recorda al llatí com cap altra — o potser és que el llatí, des del fons de la tomba silenciosa, pensa en ella més que en cap més, i la vol per hereva i no pot dir-ho. Les fronteres d'eixa llengua són: la francesa, la italiana i la castellana, més granades entorn, però no tan pures, ni que es puguin dir, tant com ella, llatines. És l'antiga llengua d'Oc, avui moderna i variada en boca de gascons, de tolosans, de provençals, de catalans, de valencians, de mallorquins i amb vagues llunyanies mar enllà; però, una en el seu fons, una i sencera».

«Aquesta llengua — afirma — és senyal d'una nació: Occitània. I, ara, digueu-me si gascons i provençals, catalans i mallorquins i valencians, no tenim tots, efectivament, un mateix tirat d'esperit, un sentit planer de claredat i d'enteniment, amb un gra de follia que ens fa ben germans i hereus d'aquells que feren el dret civil i s'ullprengueren de la llum de Grècia. . .» Per això, Estelrich destaca que copsà «en la llengua l'arrel inextirpable de l'arbre de la pàtria, rebrotant».

Heus ací — venia a dir Maragall, per acabar —, «una nova consciència d'origen que ens cal prendre per anar avant en la germanor de tots els pobles. Perquè, quan més cadascú, més bons germans serem tots plegats».

En mostrar-nos «que som l'eix sostenidor de la més pura i millor llatinitat» — diu Estelrich —, Maragall «eixampla el nostre concepte de pàtria».

Vet ací com, a través de les seves composicions poètiques, Joan Maragall assenyalava llavors, tal com, després d'ell, feren alguns dels nostres polítics, les tres direccions essencials de la nostra política internacional: la primera, de cara a la península; la segona, de cara a la Mediterrània, i la tercera, de cara a Europa. És la línia política que, tradicionalment, han seguit els catalans, de l'època nacional ençà.

Aquest fet palesa que Maragall no era un temperament reclòs, sinó ben obert, la qual cosa afavoreix la nostra causa nacional, acusada pels seus detractors d'ésser una mostra fefaent d'introversió.

Trobem en Maragall la gènesi de moltes idees polítiques que, després d'ell, han abrandat els catalans.

«Però, en cap dels seus cants — observa Coromines —, no trobareu una paraula d'odi contra ningú». Maragall havia superat mol d'hora el catalanisme primari, de signe negatiu. No era *anti*: era un català nacional, amb la consciència ben esparpillada i amb una visió molt clara i molt precisa de la realitat del seu temps, complexa i enverinada. Si no proclamava postulats radicals, sabia mantenir sense declinar els principis que el seu esperit conciliador — enemic de trasbalsos — li feia formular. Per aquesta raó, Bertrand sosté que «ningú no fou més lligat a les tradicions del seu país, més atent a les lliçons de la història». Amb raó, Triadú l'anomena «gran visionari», per bé que Joan Alcover hagi dit que «era un vident, no pas un visionari».

«En els quinze anys darrers de la seva vida — diu Coromines —, Joan Maragall fou el poeta de Catalunya, que és com dir el seu profeta, el seu senyaler, el cap del seu contrapàs. Atribuir-li cap altra significació és disminuir-lo, desnaturalitzar la seva obra.»

Joan Estelrich hi coincideix quan anomena Joan Maragall «el poeta de la pàtria».

BIBLIOGRAFIA

J.-J. A. Bertrand: *La littérature catalane contemporaine (1833-1933)*. Belles Lettres, París, 1933.

Pere Coromines: *Del meu comerç amb Joan Maragall*. Publicacions de *La Revista*, Barcelona, 1935.

Josep M. Corredor: *Un esprit méditerranéen: Joan Maragall*. Imprimérie Régionale, Tolosa, 1951.

Juan Chabás: *Juan Maragall, poeta y ciudadano*. Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1935.

Destino: Número extraordinario con motivo del centenario del nacimiento de Juan Maragall. Barcelona, 12 de març del 1960, Nº 1 179. (Articles de Ramón Otero Pedrayo i d'Aquilino Iglesias Alvariño).

Agustí Esclasans: *Pròleg* a *Himnes homèrics*. (Volum XII de les *Obres Completes de Joan Maragall*). Edició dels fills de Joan Maragall, Sala Parés, Llibreria, Barcelona, 1935).